

ВИСНОВОК

**Пленуму Верховного Суду
щодо окремих положень проєкту Закону України
«Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України,
Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного
судочинства України щодо удосконалення перегляду судових рішень
в апеляційному та касаційному порядку»
(реєстраційний № 2314 від 25 жовтня 2019 року)**

Відповідно до пункту 4 частини другої статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Пленум Верховного Суду надає висновки щодо проєктів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою України.

Верховний Суд погоджується з необхідністю забезпечення реалізації закріпленого в пункті 4 частини четвертої статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» принципу єдності судової практики. Верховний Суд також погоджується з необхідністю вдосконалення процесуальних фільтрів для доступу до касаційного оскарження, аби забезпечити розгляд Верховним Судом питань права, які мають фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовної практики, а із часом і зменшити кількісне навантаження на Верховний Суд, з огляду на те, що сьогодні це навантаження є надмірним.

Виходячи із зазначеної мети, вважаємо за необхідне висловити низку зауважень до законопроєкту.

1. Законопроєктом змінено підстави касаційного оскарження у статтях 287 (частина друга) Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК), 328 (частина четверта) Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС), 389 (частина друга) Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК). Цими змінами визначено, що **однією з підстав касаційного оскарження судових рішень є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права в разі ухвалення органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, рішення про застосування дисциплінарного стягнення до суддів, які входили до складу колегії суддів апеляційної інстанції, що переглядала справу, судово**

рішення у якій оскаржується, за дисциплінарний проступок, вчинений у зв'язку з розглядом такої справи.

Водночас запровадження такої підстави для оскарження не сприятиме розвантаженню Верховного Суду. Навпаки, це підвищить навантаження на нього.

При цьому законопроектом передбачається встановити спеціальний строк на оскарження із зазначених мотивів – 30 днів з дня притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. Це здатне призвести до подвійного касаційного оскарження: спершу протягом 30 днів після проголошення (складання, вручення) судового рішення – із загальних підстав, потім (уже після розгляду скарги) – ще й з мотивів притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності.

Відтак запровадження таких норм призведе до оскарження рішення через значний час після його ухвалення, а саме протягом 30 днів з дня прийняття рішення органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів (частина четверта статті 288 ГПК, частина четверта статті 390 ЦПК, частина четверта статті 329 КАС). Це у свою чергу призведе до порушення принципу правової визначеності.

Також запропонована норма стимулюватиме подання скарг на дії судді без достатніх для цього підстав, переслідуючи мету повторного касаційного оскарження судового рішення. Це призведе не тільки до збільшення навантаження на Вищу раду правосуддя, а й до дестабілізації роботи суддів, які змушені будуть весь час відбиватися від необґрунтованих скарг.

Ураховуючи наведене, пропонуємо виключити із законопроекту пункт 5 частини другої статті 287 ГПК, пункт 5 частини четвертої статті 328 КАС, пункт 5 частини другої статті 389 ЦПК та кореспондуючі норми.

2. Законопроект пропонується внести зміни до частини шостої статті 19 ЦПК щодо віднесення до малозначних справ справи про захист прав споживачів та про захист честі та гідності фізичної особи, ділової репутації фізичної або юридичної особи, якщо учасник справи не заявив клопотання про розгляд справи за правилами загального позовного провадження.

Однак з такими пропозиціями навряд чи можна погодитися. Зокрема, під категорію захисту прав споживача, які є доволі складними у правозастосуванні, підпадають майже всі цивільні справи щодо недійсності правочину, розірвання договорів, про стягнення суми заборгованості.

Зокрема, у кредитно-іпотечних спорах, депозитних справах, договірних справах (щодо договорів підряду, купівлі-продажу, найму, оренди, доручення, перевезення, зберігання, житлово-комунальні спори тощо) першою серед заявлених стороною вимог завжди є вимога про захист прав споживачів.

При цьому справи зазначеної категорії, якщо стороною інші вимоги цивільно-правового характеру не заявлялися, на сьогодні можуть бути визнані справами малозначними за ознакою незначної складності. У таких справах судом приймається рішення про відмову у відкритті касаційного провадження на підставі пункту 2 частини шостої статті 19 ЦПК. Тому не можна сказати, що саме вказані зміни значно допоможуть розвантажити роботу Верховного Суду.

Щодо справ про захист честі та гідності необхідно звернути увагу на те, що справи цієї категорії стосуються порушення прав, які захищаються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Сторони в таких справах наділяються правом звертатися до Європейського суду з прав людини за захистом своїх прав. Тому, враховуючи характер спірних правовідносин, віднесення таких справ до малозначних є неприпустимим.

3. Законопроектом пропонується підвищення майнового порогу оскарження до Верховного Суду судових рішень у справах до **п'ятисот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб** (пункт 2 частини третьої статті 389 ЦПК, пункт 2 частини третьої статті 287 ГПК).

Пропонований поріг значно перевищує прийнятні у європейських країнах касаційні обмеження, не має під собою жодного економічного підґрунтя і обмежить у зверненні до Верховного Суду середній клас – найбільш економічно мотивовану частину населення, яка в умовах ринкової економіки формує економічний добробут країни.

Тому ця новела не підтримується.

4. Пленум Верховного Суду не підтримує запропоновані зміни до частини третьої статті 400 ЦПК (частини четвертої статті 300 ГПК, частини третьої статті 341 КАС) щодо **виключення положення про можливість суду касаційної інстанції вийти за межі доводів і вимог касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено неправильне застосування норм матеріального права.**

Завдання касаційного суду, як суду права, саме і полягає у перевірці правильності застосування норм матеріального права. Шляхом такої перевірки забезпечується сталість та єдність судової практики, формується правова визначеність у державі.

Якщо Верховний Суд прийняв справу до свого провадження, то, розглянувши її по суті, суд повинен висловитися щодо правильного застосування норм права, адже відповідно, зокрема, до частини другої статті 263 ЦПК рішення, ухвалене з неправильним застосуванням норм матеріального права, не може вважатися законним. А частина перша статті 410 ЦПК не передбачає можливості залишення судом касаційної інстанції без змін незаконного судового рішення.

5. Зауваження викликають зміни, що стосуються виключення пункту 7 частини першої статті 310 ГПК, пункту 7 частини першої статті 411 ЦПК та пункту 8 частини третьої статті 353 КАС. Відповідно до змісту цього пункту (у чинних редакціях) судові рішення підлягають обов'язковому скасуванню з направленням справи на новий розгляд, якщо суд розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження. Водночас запропоноване виключення вказаного пункту не враховує випадків порушення судами обов'язковості розгляду певних категорій справ лише в загальному позовному провадженні (частина четверта статті 12 КАС, частина четверта статті 247 ГПК та частина четверта статті 274 ЦПК). Загалом законопроект не передбачає наслідків у разі таких порушень.

Слід узяти до уваги, що розгляд справ саме за правилами загального позовного провадження, коли цього вимагає закон, є запорукою належного судового розгляду у складних справах чи у справах, які з огляду на їх характер не можуть розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження (наприклад, справи про банкрутство). Тому порушення відповідних правил є грубим процесуальним порушенням, яке може бути виправлене лише шляхом нового розгляду за належними правилами.

6. Відповідно до законопроекту, у частині третій статті 411 ЦПК, частині другій статті 353 КАС та частині третій статті 310 ГПК пропонується визнати підставою для скасування судового рішення та направлення справи на новий розгляд також порушення норм процесуального права, **на які посилається скаржник у касаційній скарзі**, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, якщо касаційну скаргу обґрунтовано підставою, передбаченою пунктом 5 частини другої статті 287 ГПК, пунктом 5 частини другої статті 389 ЦПК, пунктом 5 частини четвертої статті 328 КАС.

Крім того, законопроектом передбачається виключення пункту 1 частини другої статті 353 КАС, пункту 1 частини третьої статті 411 ЦПК та пункту 1 частини третьої статті 310 ГПК (у зв'язку із викладенням цього пункту в новій редакції). За чинною редакцією цього пункту підставою для скасування судового рішення та направлення справи на новий розгляд є порушення норм процесуального права, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, зокрема якщо суд не дослідив зібрані у справі докази.

Указана зміна не підтримується, оскільки порушення норм процесуального права, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, у свою чергу не дає змоги ухвалити справедливе судове рішення. Недослідження судами попередніх інстанцій зібраних у справі доказів унеможливорює встановлення фактичних обставин справи, тобто також не дає змоги ухвалити справедливе судове рішення, бо суд касаційної інстанції не вправі самотійно вивчати докази та надавати їм оцінку.

Звертаємо увагу, що в певних випадках суд касаційної інстанції просто не має змоги ухвалити будь-яке рішення, бо задоволення або відмова в позові прямо залежить від установлення обставин, які суди нижчих інстанцій узагалі не встановили, бо не дослідили наявні докази. Отже, право суду касаційної інстанції направити за таких умов справу на новий розгляд задля встановлення необхідних для вирішення справи обставин рекомендується зберегти.

7. У чинній частині другій статті 293 ГПК (і аналогічних нормах інших кодексів) передбачено **право** суду касаційної інстанції відмовити у відкритті провадження, якщо Верховний Суд уже викладав у своїй постанові висновок щодо питання правильного застосування норми права, порушеного в касаційній скарзі, і суд апеляційної інстанції переглянув судове рішення відповідно до такого висновку.

Законопроектом пропонується встановити **обов'язок** суду відмовити у відкритті провадження в таких випадках (новий пункт 5 частини першої статті 293 ГПК).

Водночас унесення запропонованих змін потребуватиме вивчення судом усіх обставин справи на стадії прийняття касаційної скарги. Фактично розгляд справи перенесеться на стадію прийняття касаційної скарги. Це, по-перше,

ніяк не сприятиме розвантаженню роботи Верховного Суду, а по-друге, викривлятиме судовий процес.

Крім того, питання про подібність чи неподібність правовідносин у різних справах часто складне; можуть існувати тонкі відмінності між цими справами, які можуть істотно вплинути на результат вирішення останньої справи. Тому з'ясування цього питання (крім хіба що очевидних випадків) має здійснюватися саме під час розгляду справи, а не при вирішенні питання про відкриття касаційного провадження.

Тому ця новела не підтримується.

8. Законопроект запропоновано новий пункт 4 частини першої статті 296 ГПК (і аналогічні норми інших кодексів), відповідно до якого **суд касаційної інстанції повинен закрити провадження, якщо після відкриття касаційного провадження виявилось, що Верховний Суд у своїй постанові вже викладав висновок щодо питання застосування норми права в подібних правовідносинах**, порушеного в касаційній скарзі, або відступив від свого висновку щодо застосування норми права, наявність якого стала підставою для відкриття касаційного провадження, і суд апеляційної інстанції переглянув судові рішення відповідно до такого висновку (крім випадку, коли Верховний Суд вважає за необхідне відступити від такого висновку).

Ця новела підтримується частково.

З одного боку, суду касаційної інстанції корисно надати таке повноваження, аби не було потреби в повномасштабному розгляді справи, якщо під час касаційного розгляду суд виявить такі обставини.

З іншого боку, слід узяти до уваги, що прецедентні рішення ухвалюються завжди за конкретних обставин. Якщо обставини у справі дещо інші, але суд вважає, що й до них має бути застосований раніше розроблений правовий підхід, то в суду має бути можливість не закривати справу, а розглянути її по суті, уточнивши свій підхід за інших (не зовсім подібних) обставин.

Отже, суду касаційної інстанції слід дати **право** за таких умов закривати провадження, а не **зобов'язувати** його до цього.

Ураховуючи зазначене, Пленум Верховного Суду вважає, що законопроект потребує доопрацювання.